

Kapitola VII

NÁVŠTEVA PREŠOVA

Keď v septembri 1939 vypukla vojna, bola som v Anglicku a rodičia na Slovensku. Akákoľvek priama komunikácia sa zastavila. Nasledujúce tri roky sme si písali prevažne prostredníctvom priateľov vo Švajčiarsku.

Dodnes mám niektoré mamine listy, písala ich na prieklepovom papieri a posielala leteckou poštou. Väčšinou sa týkali bežných záležitostí, školy (najdôležitejšie bolo, aby som sa dobre učila), priateľov a mojich aktivít.

V roku 1942 listy prestali chodiť. Dostala som zopár telegramov a pohľadnic cez Tanger, kde žil bratranec z otcovej strany. Volal sa Bandi (Endre) Havas. Bol básnikom a prekladateľom. Pre svoje ľavicové názory ušiel v roku 1938 z Maďarska, ktoré sa stalo spojencom Nemecka. S Bandim som sa stretla niekoľko rokov po vojne pri Víťaznom oblúku v Paríži. Žila som vtedy v Anglicku a vracala som sa z lyžovačky v Rakúsku. Ihneď som ho spoznala.

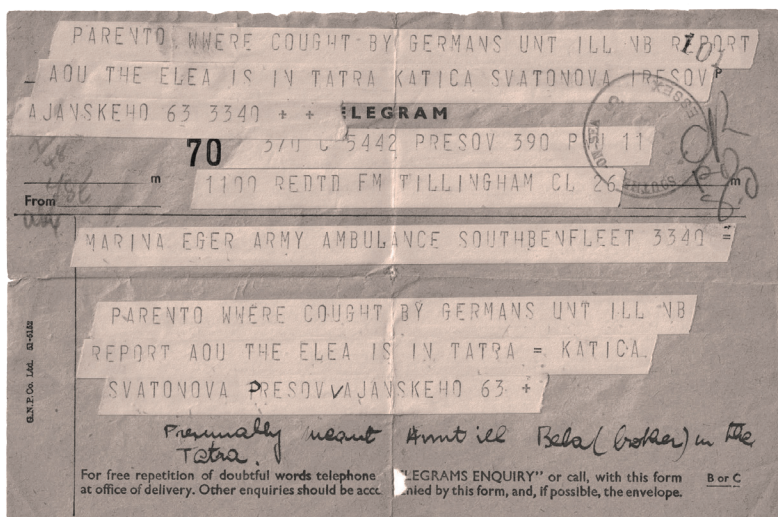
Bol to stále ten istý zhrbený nízky muž s aktovkou. Išiel práve z obradu kladenia vencov, aké sa vzhľadom na tolko obetí v tých časoch často konali. Takmer ma nespoznal, nečudo, veď naposledy ma videl ako dieťa. Dohodli sme sa, že pôjdeme spolu na obed. Bandi mi povedal, že je prvým tajomníkom grófa Károlyiho, vtedajšieho maďarského veľvyslanca v Paríži a známeho liberála.

Vtedy som Bandiho videla naposledy. Onedlho po našom stretnutí sa v Maďarsku ujali vlády tvrdí komunisti. Povolali ho naspäť do Budapešti, kam sa vrátil po vojne a žil tam až do pôsobenia v Paríži. Neskôr som sa dozvedela, že krátko po návrate ho uväznili a spáchal samovraždu. Predpokladali sme, že ho sklamal komunizmus. Eva, naša spoločná sesternica, vyslovila podozrenie, že ho zavraždili.

KAPITOLA VII

V máji 1945 sa vojna v Európe skončila a s ňou aj moja nádej, že rodičov ešte niekedy uvidím. Krátko po ukončení bojov ma zavolali do kancelárie veliteľa vojenského tábora. V tom čase som slúžila ako vodička sanitky v ATS, ženskej zložke britskej armády.

Odovzdali mi telegram z rodného Prešova. Stálo tam: *Lutujem. Rodičia zavraždení v Banskej Bystrici*. Katica. Bola to naša krajčírka, ktorá urobila, čo mohla, aby zachránila nielen moju rodinu, ale životy mnohých židov v našom meste.

Telegram Katicy Svatoňovej adresovaný Marianne obsahuje viacero nepresností spôsobených jazykovou bariérou počas telefonického záznamu. Hlavnou informáciou je, že „RODIČOV CHYTILI NEMCI“. Ďalšie vysvetlenie je dopísané dodatočne rukou pod správou a dedukuje, že v telegrame je uvedené: „teta je chorá“ a „Béla je v Tatrách“. Bližšie tiež Katicin list Marianne na s. 128.

Neplakala som, ani som nič nepovedala. Mlčky som vyšla z kancelárie a nasadla do najbližšieho auta, zaparkovaného pred budovou nemocnice. Bol to dvojmiestny kabriolet v kaki farbe, ako všetky armádne vozidlá. Používal sa na prepravu armádných zdravotníkov do okolitých vojenských zariadení. Dlhو som v tom aute len tak sedela, nevyronila som ani slzu, nešlo mi to. Potom

KAPITOLA VII

som sa rozhodla. Predsavzala som si, že už nikdy sa k nikomu nepripútam, aby som znovu nezakúsila takúto bolesť. Roky som sa toho držala.

Vojna sa skončila kapituláciou Japonska v septembri 1945. Ešte stále som bola v armáde. Požiadala som o dovolenku a povolenie odísť do Československa, aby som zistila, čo sa stalo s mojou rodinou. Dostala som ju na neurčitú dobu a v decembri toho roku som sa vybrala do Československa.

Cestovala som v uniforme, aby som mohla využívať vojenskú dopravu. V tom čase nefungovali takmer žiadne civilné vlaky. Z Doveru do Calais som sa vojenskou loďou prepravila cez kanál, potom som sa dostala na vlak Červeného kríža, ktorý išiel cez Francúzsko a Nemecko do Prahy. Išlo o zapečatený vlak, čo znamenalo, že nik nepovoláný nemohol nastúpiť ani vystúpiť.

Mosty cez mnohé rieky, ktorými sme prechádzali, boli zničené. Vlaky jazdili po dočasných pontónových mostoch. Cestovné poriadky neexistovali. Prednosť mali vojenské transporty, potom zásobovanie a vlaky Červeného kríža prišli na rad až nakoniec, takže sme dosť často uviazli na vedľajšej kolaji.

Mariannin portrét v britskej uniforme

Cesta trvala päť dní, normálne sa to zvládne za menej ako 24 hodín. Červený kríž sa postaral o stravu, dostávali sme hustú polievku. Jedla bolo dosť, nik nehľadoval. K polievke bol hrubozrnný chlieb a zatuchnutý margarín, taký horký a smradľavý, že ešte dlho som sa tejto pachute nevedela zbaviť.

Európa a osobitne Nemecko boli po bombardovaní samá ruina. Pamätám sa, že ľudia pobehovali po železničnom násype a zbierali uhlie do vedier. Bola zima, jedlo a teplo boli vzácnosťou. Mala som však iba dvadsať rokov, bola som mladá a odolná. Päť

KAPITOLA VII

dní vo vlaku som strávila flirtovaním s mladým českým vojakom, ktorý tiež hľadal svoju rodinu. Nepamätám si jeho meno a po rozlúčke som ho už nikdy viac nestretla.

V Prahe som bývala u svojej anglickej kamarátky Evy, ktorá sa vydala za českého vojaka bojujúceho v Británii. Počas vojny našlo v Anglicku útočisko viacero armád z krajín okupovaných Nemeckom. Moji priatelia Tichí sa vrátili do Prahy už skôr a prideliť im moderný byt v novej pražskej štvrti na Letnej. Jedla bolo dosť aj bez balíčkov z americkej pomoci, ktoré sa rozdávali zadarmo, ale kvôli nezvyčajnej chuti ľudia ich obsah veľmi nejedli. Mne sa celkom pozdával a po strave z Červeného kríža to bola lahôdka. U Tichých bolo príjemne a teplo, keďže celá štvrť na Letnej mala ústredné kúrenie.

Praha bola po vojne prakticky nepoškodená. Vojnové besnenie sa v Európe skončilo pred ôsmimi mesiacmi. Ľudia sa vrátili domov, prišli aj moji preživší príbuzní. Kráčali pešo, vtisli sa do vlakov, autobusov, vojenských vozidiel. Sovietska armáda bola stále v Československu, ale komunistický režim ešte neprevzal moc. Beneš sa vrátil do Prahy ako prezident. Nikto z nás netušil, že na konferencii v Jalte krajinu odovzdali komunistom.

Príbuzní, čo prežili vojnu, sa vrátili. Blumovci, rodina otcovho bratranca, bývali vo svojom pôvodnom dome v Košiciach. Ujo Pali, rádiológ, už opäť pracoval v Prešove. Vrátil sa aj Béla, hoci momentálne bol vo Vysokých Tatrách, kde sa liečil z tuberkulózy, ktorá nabrala v Európe epidemické rozmery.

Ági, moja najlepšia kamarátka z detstva, žila v Bratislave s tetou Adelou. Zasnúbila sa s Lacom, ktorý tiež pochádzal z Prešova. Bol spisovateľom, písal väčšinou satirické kabarety. Vojnu prežil v ilegalite. Neskôr začal mať problémy s komunistickým režimom a dokonca ho odsúdili na dva roky väzenia.

So všetkými som už bola v kontakte, najprv cez Červený kríž a neskôr už fungovala riadna pošta aj telefóny. Očakávali ma, ale kvôli nepredvídateľnosti dopravy som nemala pevný čas príchodu. Cestovné poriadky československých železníc boli nespoľahlivé, vlaky preplnené a iba ťažko sa dalo do nich dostať.

KAPITOLA VII

Vďakabohu za známosti! Príbuzní vyhrabali nejakého vzdialeného bratranca, ktorý pracoval na dopravnom oddelení v Prahe. Išla som za ním a on mi zariadil (nepamätám sa, že by som si kupovala lístok), aby ma zobrali do vlaku z Prahy do Bratislavy. Mala som nasadnúť v depe, predtým, ako príde vlak do stanice. Poslúchla som ho a čoskoro mi bolo jasné, aký skvelý nápad to bol! Keď vlak dorazil do stanice, obklopil ho obrovský dav.

Mohutní a silní ruskí vojaci, muži a ženy s batohmi s jedlom a inými vecami, všetci sa chceli dostať do vlaku. Ľudia sedeli na streche, viseli zo schodov, chodby boli úplne prepchaté. Na záchode bol ruský vojak a ozbrojená stráž. Cesta trvala asi šesť hodín. Nedalo sa pohnúť. Ak by som nenastúpila ešte pred stanicou, do vlaku by som sa vôbec nedostala. Žila som v Anglicku, čo bola ešte stále disciplinovaná krajina a nebola som zvyknutá laktami si prebíjať cestu.

Do Bratislavy som dorazila bez ujmy a niekoľko dní som zostala u Ági. Ešte stále som nosila uniformu, mala som hodnosť slobodníčky. Ági ma zobrala k ruskému veliteľovi, ktorý nevedel po anglicky a predstavila ma ako britskú vojenskú šaržu. Nepamätám si, akú funkciu si pridělila, ale zariadila, že sme dostali povolenie nastúpiť na vlak do Prešova ešte predtým, ako vojde do stanice. Tentokrát sme sedeli v kupé prvej triedy, hermeticky oddelené od ostatných. Pripadalo mi to ako neskutočný prepych a po ďalších šiestich hodinách sme prišli do nášho rodného mesta.